

SPOR DLUŽNÍKA JIŘÍKA ROŽCE Z BOHDANČE A MIKULÁŠE HALTÝŘNÍKA O PLATNOST PRODEJE USEDLOSTI (1584–1594)

Tereza SIGLOVÁ

Základy studia problematiky poddanského úvěru a vztahu obyvatel k usedlosti a majetku položil v 60. letech Vladimír Procházka. Ve své široce pojaté práci, která byla výsledkem rozsáhlého právně historického studia a která dosud zůstává v mnoha směrech nepřekonaná, analyzoval vesnické poměry v 16. a 17. století v českém prostředí.¹⁾ Ve stejné době, kdy byla jeho kniha publikována, se v domácím prostředí současně rozvíjelo bádání o cenách a mzdách.²⁾ Zájem o dějiny poddaných a poddanské poměry na rozdíl od šlechtického prostředí poté utichl a k oživení bádání došlo v 90. letech, a to hlavně v souvislosti se studiem finančního hospodaření poddaných.³⁾ Důvodem poměrně malého zájmu o tuto problematiku může být absence účetních materiálů, kvůli které jsou badatelé odkázáni zejména na písemnosti vzniklé z činnosti patrimoniální správy. K oživení zájmu docházelo i vlivem zahraniční historiografie, v níž se do popředí dostávaly směry bádání jako historická či přímo ekonomická antropologie, která se snažila objasňovat kulturní význam a společenský dopad ekonomických praktik. Dále k němu přispěla také možnost databázového zpracování a analýzy velkého množství dat.

1) PROCHÁZKA, Vladimír: *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963, s. 219.

2) *Problémy cen, mezd a materiálních podmínek života od 16. do poloviny 19. století*. AUC, Philosophica et Historica 1, 1971; II, AUC, Philosophica et Historica 3, 1977.

3) Pro šlechtické prostředí BŮŽEK, Václav: *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; LEDVINKA, Václav: *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*. Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560–1596, Praha 1985.

V České republice se hospodaření poddaných dlouhodobě věnuje především Bronislav Chocholáč, který svůj výzkum založil na detailních analýzách pozemkových knih z moravského prostředí. Na jejich základě provedl rozbor typů úvěru a šířeji se snažil „naznačit úroveň myšlení, přiblížit znalost praktik, různých strategií a postupů jednání poddanského obyvatelstva zejména v ekonomické oblasti“.⁴⁾ Jeho práce zůstávají v české historiografii nejen díky svému tématu, ale také kvůli preciznímu přístupu a poctivé práci osamoceny. Kromě něj se detailně zabývá ekonomickým jednáním poddaných zejména na základě pramenů z frýdlantského panství britská historička Sheilagh Ogilvie.⁵⁾

K objasnění ekonomického jednání jednotlivců mohou přispět i rozborů sporů týkajících se majetku, a to hlavně pokud držba konkrétního majetku znamenala alespoň pro jednu stranu existenční až existenciální otázku. Jedna taková pře týkající se nuceného prodeje zanedbané nemovitosti zadluženého majitele, v níž se podkrývají osobní strategie prodejce, kupujícího a i názory místních autorit – konšelů a vrchnostenských úředníků, se odehrávala v závěru 80. a počátkem 90. let 16. století na pardubickém panství.

Téměř deset let v městečku Bohdančiči probíhal spor mezi Mikulášem Haltýřníkem a Jiříkem Rožcem, původním a novým majitelem jedné usedlosti. Do pře zasáhly všechny soudní instituce od nejnižších po nejvyšší. Původní vlastník usedlosti – Jiřík Rožec – využil všech možností, které mu tehdejší soudní systém dával, a ač téměř bez financí neváhal se odvolat k apelačnímu soudu a následně také požádat panovníka, resp. jeho kancelář, o revizi soudního rozhodnutí. Během projednávání sporu jeho

4) CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Selské peníze*, Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a 17. století, Brno 1999; týž, *Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století*, ČCH 99, 2001, s. 59–83; týž: *Zadluženost a poddanské dávky*, Příspěvek ke studiu sociálně ekonomických problémů poddaných v 2. polovině 16. století a v 1. polovině 17. století na základě rozboru perštejnských pozemkových knih, Brno 1989, rkp. diplomové práce uloženy na HÚ FF MU; týž: *Poddaní na Moravě a jejich ekonomické jednání v 16. a 17. století*, In: *K novověkým sociálním dějinám v českých zemích*, VI, Praha 2004, s. 68–76.

5) OGILVIE, Sheilagh: *Zur ökonomischen Welt der Untertanen in Böhmen*, Eine Fallstudie zur Herrschaft Frýdlant, In: CERMANN, Markus – ZEITLHOFER, Hermann (edd.): *Soziale Strukturen in Böhmen*, Ein regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaften in Gutsherrschaften, 16.–19. Jahrhundert, Videň – Mnichov 2002, s. 145–173; táž: *The Economic World of the Bohemian Serf: Economic Concepts, Preferences and Constraints on the Estate of Friedland, 1583–1692*, *Economic History Review* 54, 2001, s. 430–453.

účastníci reflektovali praxi nuceného prodeje usedlosti, způsob tvorby ceny usedlosti a zejména roli, kterou v tomto procesu sehrával sám hejtman panství. Zajímavé je, že nucený prodej není v samotné trhové smlouvě zanesený do purkrechtní knihy pardubického panství zmíněn. V přípiscích jsou pouze zmíněny opakující se supliky Rožce, kterými zpochybňoval prodej gruntu.

Oba hlavní účastníci sporu – Jiřík Rožec i Mikuláš Haltýřník – se stali v 80. letech aktéry více pří. Jiřík se v roce 1584 dostal do konfliktu s Janem Štíškem, kterého urazil na cti a označil jej za „*lháře a šibala*“, který „*vyšídil nemálo statků*“.⁶⁾ Urážka pronesená Rožcem snad mohla reflektovat odlišné majetkové postavení obou mužů, ale hlavně asi odrážela oblast Rožcovy frustrace, a to otázku majetku. Štíšek byl podle všeho člověkem, který disponoval značnými finančními zdroji, jež investoval do úvěrových transakcí. Osoba Jana Štíška se objevuje opět v dalším sporu z roku 1617, z něhož se dovídáme, že Jan svému bratru Václavovi zanechal 700 kop gr. míšeňských rozpůjčovaných různým osobám. Zřejmě poskytoval úvěr ve velkém a evidentně skupoval dlužní úpisy jiných bohdanečských sousedů.⁷⁾ Rožec se oproti tomu potýkal v 80. letech a na počátku 90. let s vleklými finančními a snad i existenčními problémy.

O Jiříkovi Rožcovi ani Mikuláši Haltýřníkovi se toho z dalších pramenů příliš nedovídáme. Jiřík je zachycen jako hospodář v urbáři z roku 1563, kdy odváděl vrchnosti dvakrát ročně plat ve výši 18 gr. míšeňských.⁸⁾ Podle celkové výše splacené části z kupní ceny nemovitosti se pravděpodobně jednalo o toho samého Jiříka Rožce, který byl v roce 1584 donucen prodat svou usedlost. Nemovitost zřejmě koupil na počátku 60. let a v době jejího prodeje v 80. letech mu mohlo být asi nejméně 45 let, ale spíše více. Překvapivě ale Rožec figuruje i v urbáři, který se datuje k roku 1588, kdy už majitelem usedlosti být neměl. Vysvětlením může být snad pouze chybná datace urbáře, který musel být sepsán nejpozději do poloviny roku 1584, kdy k prodeji usedlosti došlo.⁹⁾ Mikuláš Haltýřník neboli Káranský není

6) SOkA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 9r–10v (1583).

7) Jednalo se o spor Václava Štíška s Annou Koktankou o dluh 50 kop gr. míšeňských, který Anně zanechal manžel; původně šlo o půjčku od Petra Zábranského, který zřejmě dlužní úpis prodal někomu dalšímu, až se dostal přes Jana Štíška k jeho bratru Václavovi, tamtéž, fol. 81r–90v (1617).

8) Úrok 18 gr., SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 14 (1563), fol. 258r; úrok 18 gr., tamtéž, kn. č. 13, fol. 301v, kde není narozdíl od jiných usedlostí připsán žádný další majitel.

9) SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 15 (1588); „*urbář byl v minulosti nesprávně datován rokem 1580 (snad to způsobil onen přípisek pardubického kniháře*

v urbáři panství v Bohdanči zachycen vůbec. Na počátku 80. let platil Jiřík Rožec ze své usedlosti dvakrát ročně 18 gr. míš. a z kopaniny po 2,5 gr.¹⁰⁾

Rožcovu a posléze Haltýřníkovu usedlost přibližuje kupní smlouva, v níž je kromě základního zemědělského náčiní zmíněna také existence „pivnice“ v domě a vybavení používané k vaření piva. Jednalo se tedy zřejmě o právovárečný dům a snad právě to vysvětluje snahu Jiříka udržet si dům ve svém vlastnictví.

Rožcova ekonomická situace byla v roce 1584 velmi špatná. Ze sporu s Janem Štíškem je patrné, že byl Rožec v této době vězněn v městské šatlavě, „*aby grunt prodal, kterýž spustnouce prázen byl*“. Rožec měl značné dluhy, které byly vymáhány prostřednictvím různých nátlakových prostředků, z nichž nejintenzivnější roli sehrála dlužnická vazba. Městské právo upravovalo vymáhání dluhů tak, že dlužnická vazba následovala po třech vyzváních a po oznámení soudu. Za první rozkaz byl v městském právu považován rozsudek. Pokud dlužník do dvou týdnů svou povinnost nesplnil, vydal soud na žádost věřitele po trojím obeslání dlužníka druhý rozkaz s tím, že má dlužník zaplatit do tří dnů. Pokud dlužník nesplnil ani teď, byl tzv. třetím rozkazem vyzván k zaplacení do západu slunce. Když žádost věřitele nesplnil ani do 24 hodin, požádal věřitel o vydání zatykače a dlužník byl veřejným zřízcem vsazen do vězení k dlužnické vazbě. V této fázi měl dlužník ještě možnost dobrovolně závazek do šesti neděl splnit, ale zůstával přitom ve vazbě. Po uplynutí šestitýdenní lhůty mohl dlužník, pokud neměl hotovost, požádat o zahájení věcné exekuce. V soudním řízení se tak prosadila kombinace osobní a věcné exekuce s jasnou osobní prioritou. Osoba byla objektem exekuce nepřímo a byla motivačním nátlakem na splnění, který vyvolávala vazba. Cílem bylo uspokojení věřitele z věci dlužníka.¹¹⁾ V praxi se s vězením pro dluhy občas setkáváme, ale z případu Jiříka Rožce je zřejmé, že to bylo opravdu krajní řešení, které se uplatňovalo na osobách, jež byly zadluženy u více věřitelů, a bylo to spojeno s jejich hospodářským úpadkem, např. zanedbáváním hospodářství.

V průběhu roku 1584 byl tedy Jiřík Rožec postupně donucen k prodeji své zanedbané a zpustlé usedlosti. V jeho případě se spíše než městské právo uplatňovala snaha vrchnosti předejít zanedbávání hospodářství a předlužení majitele nemovitostí, čímž si vrchnost snažila zajistit pravidelný

z roku 1794)“, KUBA, Jiří – ŠIMEK, Tomáš – Zahrádka, František: *Soupis východočeských urbářů* (2. polovina 13. století – 1776), Praha 1997, s. 115n.

10) SOA Zámorsk, Vs Pce, kn. č. 15, fol. 273v.

11) KLABOUCH, Jiří.: *Staré české soudnictví*, Jak se dříve soudovalo, Praha 1967, s. 230nn.

příjem.¹²⁾ Tato snaha se zrcadlí zejména ve vrchnostenských instrukcích. Podle hejtmanské instrukce z roku 1563 se k uvalení vazby mělo přistoupit po předchozím napomenutí špatného hospodáře. Následovat mělo získání ručitelů za dobré hospodaření.¹³⁾ Možnost vrchnosti zasahovat do majetkových poměrů poddaných na pardubickém panství umožňovalo také to, že poddaní dědičně sídlili na vrchnostenské propachtované půdě, tzv. purkrechtu.¹⁴⁾ Vrchnostenští úředníci chtěli zřejmě předejít předlužení některých hospodářů a tomu, že by nebyli schopni splácet své usedlosti, což by mohlo do problémů při splácení uvrhnout také další majitele usedlostí.¹⁵⁾ Špatná úhrada gruntu formou splátek znamenala například oddálení výplaty dědických podílů sourozencům, kteří nehospodařili na rodném gruntě, snížení přílivu peněz do sirotčích pokladen, a tím také omezení možností získání půjček v době nouze.¹⁶⁾

Hejtman měl právo donutit nedbalého poddaného, aby prodal svůj grunt, nebo jej vyplatit, kdyby jej prodat nechtěl. Jedno z nařízení hejtmanské

12) PROCHÁZKA: *Česká poddanská nemovitost*, s. 219.

13) KALOUSEK, Josef (ed.): *Řády selské a instrukce hospodářské 1350–1626*, AČ 22, Praha 1905, č. 87 (Krále Maximiliána instrukce daná hejtmanovi panství Pardubského dne 15. října 1563), čl. 7, s. 201n: „*jestliže by pak kteří neřádně živi jsouc... nám na škodu a sám sobě na záhubu statky mrhati a grunty vopouštěti chtěli: na takové hejtman, aby jim to trpíno nebylo, zvláštní pozor a zření své míti, a nepostačí-li napomenutím, ale vazbami a urukováním, naposledy pak z gruntu vyprodáním a jiným hodným a živným člověkem osazením je trestati má. Trefilo-li by se pak, že by takový vypověděnc kupce na statek maje a jej by slušně prodati mohl a svévolně nechtěl, tehdy hejtman jej k tomu skutečně přidržeti má, aby hodnejm člověkem týž statek vosadil. ... ve všem je pod bázni rozumnou a rozšafnou míti má, však aby se žádnému v ničemž, pokud možné, proti spravedlnosti křivda nestala. Čemuž by pak sám dorozuměti nemohl, na nás neb osoby od nás nařízené vznášeti má a v tom naučení očekávat“; KALOUSEK, J. (ed.): *Řády selské*, AČ 22, č. 157 (Instrukce hejtmanská na panstvích komorních z let 1603 a 1604, se změnami až do roku 1702), čl. 30, s. 383: „*A pokudž by jakou nedbanlivost a zlé hospodářství při kom shledali... tu předkem též lidi hejtman nás k tomu, aby gruntův svých víceji nespouštěli, anobřž časně zae opatrovati hleděli, přísnyím slovy napomenouti má... dáleji vězením i braním na rukojmě při týchž lidech časně přetrhnouti. Pakli by i to při tom žádné platnosti nésti nechtělo, tehdy hejtman náš již dáleji má jmit moc, toho každého, by i dobrovolně prodati nechtěl, z gruntův našich vybyíti a takové grunty lepšími hospodáři osaditi“.**

14) K purkrechtu blíže PROCHÁZKA: *Česká poddanská nemovitost*, s. 109n.

15) O jisté míře koloběhu splátek CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Poddaní na venkově*. In: BOROVSÝ, Tomáš – CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel (edd.): *Peníze nervem společnosti*, K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století, Brno 2007, s. 301.

16) CHOCHOLÁČ: *Poddaní na Moravě a jejich ekonomické jednání*, s. 69.

instrukce výslovně hejtmanovi nařizuje, aby poddané, kteří by nechtěli prodat své usedlosti, o něž měla vrchnost zájem, „*žádnému z živníkůstek jich pod nižádným způsobem vytisknouti, mnohem pak méněji sám k své ruce (vy)kupovati nemá*“. Upozorňuje se zde tedy i na snahu hejtmana skupovat sám nebo prostřednictvím dalších osob poddanské usedlosti.¹⁷⁾ Právo donutit hospodáře k řádnému hospodaření dávalo hejtmanovi záminku, aby se tak zbavoval i lidí nepohodlných nebo takových, jejichž hospodářství chtěl skoupit.¹⁸⁾

O celkové míře zadlužení Jiříka Rožce můžeme bohužel pouze spekulovat. Zcela jistě ale během svého hospodaření na usedlosti dokázal splatit její velkou část. Vyplacení těchto peněz, které mu měly po prodeji usedlosti připadnout, ale probíhalo dlouhodobě a větší částky mohl očekávat až po několika letech. Část dluhů byla splacena ze závdavku, přičemž celková výše dluhů byla určitě vyšší. Rožec přitom potřeboval především rychle získat určitou sumu v hotovosti. V roce 1587 ve své suplice zaslané úředníkům české komory vystihnul svou situaci následovně: „*již nemám žádných peněz ani co prodati*“. Hotovost se mu nakonec podařilo získat v roce 1588 prodejem gruntovních peněz Mikuláši Haltýřníkovi. Otázkou ale je, zda tato částka stačila. Podle průběhu soudního jednání zřejmě ne.

Jiřík Rožec byl nakonec donucen prodat svou zadluženou a zřejmě i poněkud zanedbanou usedlost Mikuláši Haltýřníkovi. K uzavření kupní smlouvy došlo podle zápisu purkrechtní knihy 14. července roku 1584. Obchod byl ale domluven již dříve a Jiřík byl kvůli jejímu prodeji vyveden z městské šatlavy.¹⁹⁾

Rožec ve své suplice k panovníkovi popisuje průběh prodeje domu a zmiňuje přitom také roli městské samosprávy, a to zejména rychtáře a konšelů. Do městské šatlavy za ním „*u špalku na řetězu sedícímu*“ přišel kupec s rychtářem a chtěli po něm, aby prodal svůj dům. Rožec pouze stručně shrnul, že „*poněvadž jináč býti nemohlo, učiniti jsem slíbil*“.²⁰⁾ Rožec tedy k prodeji přistoupil a pod podmínkou, že nemovitost skutečně

17) AČ 22, Instrukce hejtmanská na panstvích komorních z let 1603 a 1604, čl. 29, s. 382n.

18) ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce, Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XVI. století*, Praha 1930, s. 97.

19) „*opět odloženo, až Jiřík Rožec vězení, v kterémž se drží, aby grunt prodal, kterýž spustnouce, prázen byl...*“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 9r–10v (1583); jasněji „*... Jakub Bednář dosvědčil, že rychtář zdejší na žádost Haltýřníka vypustil z vězení Rožce k prodeji gruntu...*“, tamtéž, fol. 37v (1587).

20) NA Praha, Stará manipulace, B 144/10, kart. 227.

prodá, byl propuštěn z vězení. Zajímavé je, že se o usedlost u městské rady, resp. rychtáře, přihlásil sám zájemce, který snad mohl být lákán výhodnou cenou a nevýhodným postavením prodejce. Poté proběhla prohlídka domu a dohoda o ceně nemovitosti, která byla mezi kupujícím a prodávajícím stanovena na 600 kop gr. míšeňských. Prohlídce a ocenění nemovitosti byli přítomni zástupci městské samosprávy, kteří kupní cenu potvrdili a schválili. Svou roli zde plnili zejména oceněním a zhodnocením aktiv a pasiv.²¹⁾ Při tvorbě ceny tak sehrála roli vzájemná dohoda kupce a prodávajícího, kterou podpořili také představitelé městské samosprávy. Účast úředníků městečka při převodech nemovitostí omezovala také možnost praxe černých cen, kdy byly mimo stanovenou cenu poskytovány různé doplňky (např. výpomoci atd.).²²⁾

Dohoda o prodeji usedlosti byla poté postoupena hejtmanovi, který ji ale neodsouhlasil. Výhrady měl zejména k ceně, kterou považoval za příliš vysokou a jíž o 120 kop snížil. Cena byla nově upravena na 480 kop a tak byla i zapsána do purkrechtních knih. Z pohledu vrchnostenského úředníka byla cena stanovena zejména tradicí. Hejtman při následném projednávání sporu zmínil ve svém listu komorním úředníkům, že se při stanovení ceny řídil předchozí cenou usedlosti, která měla být 480 kop. Neexistoval podle něj žádný důvod, proč by měla být vzhledem k jejímu stavu cena při prodeji vyšší. Je možné, že se Rožce jako prodejce již na jeho názor nikdo neptal, a protože se jednalo o nucený prodej, byl postaven před hotovou věc. Z pohledu prodejce byla vyšší prodejní cena oprávněná. Sám prý usedlost koupil ve špatném stavu poměrně lacino od svého přítele a v době svého hospodaření zde provedl některé stavební opravy a úpravy.²³⁾ Zajímavé je, že v jedné své suplice zaslané panovníkovi Rožec připouští ne zcela ideální stav usedlosti, ale domnívá se, že při menších nákladech „*grunt spravenější byl, čehož sem já pro nemožnost svou spraviti nemohl, i za 800 kop gr. míšeňských každému dobrému člověku byl stál*“.²⁴⁾

Oba přístupy tak v sobě zahrnují skutečnost, že velikost ceny usedlosti byla dána tradicí dřívějších prodejů. Zároveň se v ní mohla zohlednit momentální hospodářská a stavební úroveň usedlosti. Dále měla být cena nemovitosti určována jejím užitekem a stavem nabídky a poptávky po

21) PROCHÁZKA: *Česká poddanská nemovitost*, s. 219.

22) K tvorbě ceny usedlosti CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Selské peníze*, s. 72.

23) „... že bych já jej pak lacino dostal od přítele svého, byl hrubě zpuštěný, jež sem spravil stodolu, pivnici, komoru i jiného mnoho přistavěl.“, NA Praha, SM, B 144/10.

24) NA Praha, SM, B 144/10.

gruntch v dané lokalitě. Ceny bývaly stanoveny tak, že se cena usedlosti rovnala součtu všech pohledávek jednotlivých věřitelů a věřitelských nároků. Oceňování se v praxi omezilo na soupisy všech dluhů, které byly většinou hrazeny ze závdavku, a věřitelských nároků. Při zvýšení ceny vzniklý rozdíl přicházel vždy na vrub prodávajícího, aniž by za svého hospodaření na gruntu vyplatil všechny dřívější věřitele. Při poklesu ceny byl nejdřív postižen prodávající na svém podílu, protože právě on byl většinou zodpovědný za její pokles.²⁵⁾

V ceně usedlosti bylo zahrnuto také základní vybavení, tzv. přídavky, které bylo tvořeno hlavním zemědělským náradím jako kolečkem, lopatou, vidlemi na hnůj a na seno, sekyrou, a dále i domácími zvířaty, která zahrnovala dvě dojně krávy a pět slepic s kohoutem. V kupní smlouvě je zachyceno i vybavení „pivnice“, mezi nímž nacházíme osm sudů na pivo, jeden polosud, jednu kád' na slévání piva, jednu nálevku, čtyři „řízky“ pod sudy, dva džbery na nošení piva, a šest pytlů na slad. Dále byl mezi přídavky zahrnut věrtel, „worhauff“, stůl a díže a také zbroj tvořená plechem, peklhaubem, obojkem, ručnicí a mečem. Povinným vybavením bylo i vyšeté a sklizené obilí a také píče.²⁶⁾

Pokud se podíváme blíže na strukturu kupní ceny, tvořil její necelou třetinu závdavek ve výši 150 kop. Tato vyplacená částka ihned směřovala na umoření dluhů Jiříka Rožce. Výše splátek byla poté stanovena na 12 kop. Jiřík ve splátkách v následujících čtyřech letech obdržel pouze 8 kop. Kromě něj byli vyplaceni po 10 kopách ještě dědicové Václava Mazavky, jenž na gruntu Rožce skoupil kdysi gruntovní peníze od Dominika Řezníka, který byl zřejmě předchozím majitelem usedlosti. Vyšší částku mohl Rožec očekávat až celkem po osmi letech od prodeje, kdy by bylo splaceno 80 kop, jež měly dostat dědicové Mazavky. Rožec mohl ve splátkách získat zbývající část kupní ceny a to celkem 242 kop. Tuto sumu ale Jiřík v roce 1588 prodal Haltýřníkovi za 120 kop. Za prodej usedlosti tak pravděpodobně dostal jen 278 kop, které se rychle rozplynuly při splácení vlastních dluhů.

Kupní smlouvu uzavřenou mezi Jiříkem Rožcem a předchozím majitelem usedlosti se mi překvapivě nepodařilo dohledat. Rožec se stal jejím majitelem zřejmě nejspozději na začátku 60. let, a to vzhledem k částce, kterou stihl na gruntu vyplatit. Snad ji koupil od Dominika Řezníka, jenž svůj podíl, resp. gruntovní peníze ve výši 120 kop, odprodal Václavu Mazavkovi. To, že Jiřík Rožec nebyl během svého hospodaření na usedlosti schopen tyto gruntovní peníze od původního majitele skoupit sám,

25) CHOCHOLÁČ: *Selské peníze*, s. 72–75.

26) SOA Zámorsk, Vs Pardubice, kn. č. 282, fol. 775r.

vypovídá o tom, že se asi potýkal s finančními problémy a nedisponoval velkým množstvím volných prostředků. Tato jednorázová investice by mu umožnila rychlejší splacení vlastní usedlosti a přinesla by mu úsporu při jejím splacení.²⁷⁾

Jiřík Rožec se v dubnu roku 1587 odhodlal k podání žaloby na Mikuláše Haltýřníka před městským soudem v Bohdanči. Z formulace žaloby je jasné, že se tak stalo až po suplikaci k panovníkovi, která byla vyřízena komorními úředníky v Praze.²⁸⁾ Zajímavé je, že se Rožec nejprve obrátil na vyšší, resp. na nejvyšší instanci. Snažil se tak zřejmě obejít nejnižší soudní instituce na panství, tzn. městský soud, který byl totožný s městskou radou, jež měla přímý podíl na uzavření kupní smlouvy mezi ním a Mikulášem Haltýřníkem. Obešel tak ale i hejtmana, který snížil kupní cenu domu a byl tak přímo zatažen do sporné věci. Je možné, že se městská rada odmítla či opakovaně odmítala zabývat podáním Jiříka Rožce a učinila tak až poté, co jí to přímo nařídili komorní úředníci.²⁹⁾

Jiřík si v žalobě stěžoval na kupce usedlosti Mikuláše Haltýřníka, který „*mi podle smlouvy a trhu dost nečiní... a poněvadž mi v trhu nestojí, nechť mi od něho odstoupí, já mu peníze jeho navrátím zase. A co mi mocí pobral, nechť mi to všecko zaplatí i škody zašlé*“.³⁰⁾ Rožec tak ve své žalobě žádal o několik věcí zároveň. Haltýřníka obvinil z „*pobráníc*“ jistých věcí, které nebyly v kupní smlouvě zahrnuty mezi přídatky, tzn. povinné vybavení usedlosti základním zemědělským nářadím, zvířaty a dalšími předměty. Z dalšího projednávání vyplývá, že se jednalo o ovoce, chmel na chmelnici a 12 korců prosa.³¹⁾ Dále si stěžoval, že Haltýřník neplní podmínky kupní smlouvy. Zde šlo Rožcovi o 120 kop, přičemž není zcela jasné, jaké

27) K důvodům a době prodeje gruntovních peněz na usedlostech CHOCHOLÁČ: *Poddaní na Moravě a jejich ekonomické jednání*, s. 70n.

28) „... a musel sem se o to utéci k JMC a jeho milost ráčil poručiti Jeho Milostem pánům komoratorním a jich milosti vašim milostem, abyste mě v tom spravedlivě vopatřiti ráčili a VM prosím pro další zaneprázdnění a autraty, neb již nemám žádných peněz ani co prodati“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 35r.

29) „*list opatrným purkmistrům a konšelům městečka Bohdanče... Jiřík Rožec ... stěžuje sobě do Mikuláše Haltýřníka, kterémuž jest dím svůj za 600 kop míšeňských prodal, které by smlouvě za dosti nečinil... protože jménem a na místě JMC poručíme vám, abyste je před sebe sročili, pořádně vyslyšeli a bez ublížení jedné i druhé straně vejpovědí spravedlivou však s vejhradou vrchního práva podělili (24.10.1586)*“, NA Praha, SM, B 144/10.

30) SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 35r.

31) „*ovoce na štěpích ano i proso kteréhož 12 korců namláčeno bylo, kteréhož jest nepřidal, i chmel na chmelnici též nepřidal a on k užítku vše obrátil...*“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 36r, NA Praha, SM, B 144/10.

peníze tím myslel. Nejspíše se jednalo o rozdíl mezi původně dohodnutou částkou za usedlost a cenou, kterou odsouhlasil hejtman. Méně pravděpodobné je, že 120 kop, o něž Rožec usiloval, chápal jako tzv. černou cenu, která doplňovala stanovenou cenu.³²⁾ Pokud by Haltýřník nebyl ochoten sumu doplatit, měl podle Rožce odstoupit z usedlosti a vrátit mu ji s tím, že mu proplatí jeho náklady, které v té době čítaly již necelých 200 kop. Vzhledem k tomu, že Jiřík se svým právním zástupcem v žalobě a během jednání poukazují na špatnou finanční a sociální situaci žalobce, se zdá tato žádost jako nereálná. Rožcovi zřejmě šlo o zisk určité kompenzace, která mohla v nejlepším případě dosáhnout 120 kop.³³⁾

Z projednávání pře a zejména ze svědeckých výpovědí se dovídáme o dalších okolnostech prodeje gruntu. Rožec si jako svědky předvolal dva členy městské rady, kteří byli přítomni prodeji, resp. dohodě mezi prodejcem a kupcem. Městská rada po uzavření dohody o prodeji usedlosti sepsala kupní smlouvu a zapečetěnou ji odeslala hejtmanovi do vrchnostenské kanceláře na pardubický zámek ke schválení. Obě strany se poté zřejmě dostavily do kanceláře, kde jim bylo oznámeno, že byla kupní smlouva změněna. Uváděným důvodem pro snížení kupní ceny byl ne zcela dobrý stav hospodářství.

Žalobce a obviněný se rozcházel právě v chápání tvorby ceny a platnosti vzájemné dohody a kupní smlouvy. Rožec nechtěl dodatečně změněnou kupní cenu jeho usedlosti hejtmanem akceptovat a právě v tomto bodě se projevují dva přístupy k tvorbě ceny usedlosti a obchodu s nemovitostmi v prostředí panství.

Jádrem Jiříkovy argumentace bylo zdůraznění, že si Haltýřník grunt prohlédl a „*kdyby se mu nelíbil vidouc jej tak spustilý, byl by ho nekupoval, neb co se komu jednou líbí, má se mu vždycky líbiti*“.³⁴⁾ Rožec se domníval, že dohoda o prodeji usedlosti uzavřená před svědky „*má být ta věc stálá a neporušitelná*“. Během jednání se tuto dohodu spolu se svým obhájcem snažil prezentovat jako ubrmanskou smlouvu. Svědek forstknecht Melichar Vlček vypověděl, že Haltýřník velmi usiloval o získání Rožcova hospo-

32) V českém prostředí poskytovala živnou půdu pro černý trh absence všeobecného odhadování usedlostí. Tento jev omezoval šacuňky ze strany úřadu městečka při převodech, CHOCHOLÁČ, B.: *Selské peníze*, s. 72.

33) K vnímání zisku a významu ekonomických praktik blíže OGILVIE, Sheilagh: *Zur ökonomischen Welt*, s. 145–173.

34) „... o spuštění téhož gruntu... Jiřík Rožec o to spuštění gruntu s Mikulášem nic činiti nemá, poněvadž jest bílého dne sobě takový grunt spatřil a ohledal...“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 40r.

dářství a při prodeji slíbil, že i kdyby hejtman nechtěl uznat dohodnuté podmínky, chce Haltýřník původní dohodu splnit.³⁵⁾

Obžalovaný tvrzení Melichara Vlčka ihned napadl, stejně jako vydávání dohody o prodeji usedlosti za ubrmanskou smlouvu.³⁶⁾ Mikuláš naopak zdůrazňoval, že byl vrchnostenskými úředníky a zejména hejtmanem opakovaně žádán, aby zanedbávanou usedlost převzal. Haltýřník uznával smlouvu zapsanou do purkrechtních knih na pardubickém zámku a městských knih v Bohdanči.³⁷⁾ Kromě toho Haltýřník poukázal na zavedenou praxi na panství, kdy „zač kdo prodá a jiný něco zač kdo koupí, před panem purkmistrem a pány se přízná, a když se to zpíše, tehdy na zámek pardubský k stvrzení aneb k napravení JM panu hejtmanu se odsílají“.³⁸⁾ Rožec podle něj de facto stvrdil platnost prodeje tím, že přijal závdavek a odsouhlasil jeho rozdělení mezi věřitele a nechal si proplatit trojí splátku gruntovních peněz ve výši 6 kop. Haltýřník zdůrazňoval také právní vztah poddaných v městečkách k jejich nemovitostem, které bylo obdobné jako ve vesnickém prostředí.

Ve sporu se tak projevuje zejména snaha vrchnosti regulovat prodej poddanských nemovitostí za volné tržní ceny. Tato snaha a její ospravedlnění vycházelo mimojiné také z chápání poddanských nemovitostí, které ležely na dědičně propachtované vrchnostenské půdě, tzv. purkrechtu. Majitelé usedlostí v prostředí městeček měli ke svým nemovitostem stejný právní vztah jako majitelé usedlostí ve vesnicích. Z této skutečnosti pak vycházela regulace cen ze strany vrchnostenských úředníků, kteří zřejmě usilovali o prodej nemovitostí za odhadní ceny a ne za ceny dané poptávkou a nabídkou. Mohla je k tomu zřejmě vést snaha zabránit spekulativním obchodům s nemovitostmi a obava z toho, že by kupci nebyli schopni

35) „Melichar pak forštknecht JMC z Živanic doložil, že Mikuláš jeho foršta za to žádal, aby... jemu takového gruntu dopřál, a jakž s ním koliv smlouvu učiní, že jemu v tom státi chce a tomu dosti učiniti. Jakžkoliv smlouvy by pak pan hejtman něco zbraňovati ráčil, že on přeče jemu tak, jak s ním smlouvy, v tom státi a tomu dosti učiniti chce, jest vysvědčil“, tamtéž, fol. 38v.

36) „o... ubrmanských smlouvách mnoho tuto práva městského jest čteno, to se k této při nic nevztahuje, neb jest ubrmanské smlouvy žádné nebylo, než trh se stať“, tamtéž, fol. 39r.

37) „... s té smlouvy jest sešlo protože hejtman (Adlspach) pro nařízení, aby řádem ty věci šly a že byl náramně grunt spuštěný, toho jest dopustiti nechtěl, ale slušně zač by grunt stál, v zápis vešel a zapsán v registra v Pardubicích a v městské knihy ... a tak Mikuláš plátce jest a v držení domu pořádně vešel a to všecko i zápis v moc právní jest vešlo, protož mimo zápis ničímž povinen praví se býti...“, tamtéž, fol. 36v.

38) Tamtéž, fol. 39r.

splácet příliš drahé nemovitosti, což by v důsledku vedlo k příjmovým ztrátám vrchnosti.³⁹⁾

Spornou se tak může jevit ve sledované při otázka, jakou roli v prodeji sehrál hejtman a jaký měli s Mikulášem Haltýřníkem vztah, a zda nebyl hejtman na prodeji Rožcovy usedlosti nějak osobně zainteresován. Tuto „konspirativní“ teorii by snad mohl ospravedlňovat článek vrchnostenské instrukce, který nabádá hejtmany, aby neskupovali poddanské nemovitosti.⁴⁰⁾ Skutečností je, že hejtman Adlspach měl během svého působení na panství problémy s poddanými i pardubickými měšťany a bylo mu vytýkáno skupování majetku a kruté tresty pro poddané.⁴¹⁾

Městská rada vynesla 14. července roku 1587 náleze, v němž se konstatovalo, že původní dohoda kupce a prodejce byla jiná než konečná. Reflektoval se v něm způsob stanovení ceny usedlosti a zejména jejího schválení ze strany nejvyššího vrchnostenského hejtmána na panství, kde se dodržoval zvyk, že „... *prodej gruntu nemůže stálý býti, lečby prve panem hejtmánem ohledán byl a to podle spravedlivého uznání, podle Instrukcí sobě od JMC nařízené a dané*...“. Cena nebyla v tomto případě stanovována na základě nabídky a poptávky, ale byla v ní více zohledněna tradice a aktuální stav hospodářství. Protože se jednalo o poddanskou nemovitost nacházející se v městečku komorního panství, mohla být hejtmánem původní cena pozměněna. O změně obě strany měly vědět, protože „*tež zápis tak s povolením obou stran (neb kdy se koliv takový zápis gruntovní děje obojí strana tu přítomna bývá) pořádně v registra jak na zámku Pardubicích, tak zde v městečku v knihy městský vešel*“. Navíc Rožec trhovou smlouvu stvrdil přijetím gruntovních peněz i závdavku, který byl ihned vyplacen věřitelům. Městský soud také rozhodl, že Haltýřník nemá Rožcovi vyplácet žádnou částku za obilí, ovoce a chmel, protože měl být grunt prodáván „*slušnými*

39) „*Mimo vůli vrchnosti své a nařízení JMC... hejtmánu nařízeno to jest... a takové nařízení JMC, aby všem vědomě každého roku se zde v městečkách čítává, neb zde v městečku Bohdanči nejsou gruntové svobodní jako v městech, kdežto třetího stavu užívají, ale sme lidé kmetci a gruntové JMC, jichžto žádný podle vůle své nad míru nasazovati nemůže, ano by pak kdo co toho před sebe vzal a obou stran dobrovolné snešení bylo, tehdy pro již nařízené oznámené vrchnost toho dopouštěti nemůže nebo kdyby to tak mělo býti, aby každý měl podle vůle své nasazovati grunt, tehdy by se toho mnoho našlo, že nemnozí ujímajíc grundy, jim by zadosti činiti nemohli a tak by gruntové JMC k spouštění přicházeli...*“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 38v.

40) KALOUSEK, J. (ed.): *Řády selské*, AČ 22, č. 157, čl. 29, s. 382.

41) ŠIMEK, Tomáš: *Správa pardubického komorního velkostatku v předbělohorském období*, Východočeský sborník historický 1, 1991, s. 139–168, s. 147.

svršky osazen a i s obilím zanechán býti má“. Soudní spor tak pro Jiříka dopadl neúspěšně a městský soud zamítl Rožcovu žalobu v obou bodech a navíc mu nepřihlí ani možnost získání nějaké finanční satisfakce, o níž šlo Rožcovi zřejmě především.⁴²⁾

Jiřík se po vynesení rozsudku rozhodl, že se proti rozhodnutí městského soudu odvolá k apelačnímu soudu. Podmínkou pro podání odvolání bylo složení tzv. důkladných peněz u soudu první instance. V případě Jiříka Rožce apelační soud povolil, aby se odvolal i bez složení této částky, která zpravidla představovala částku 2 kop grošů českých.⁴³⁾ Konfirmace rozsudku městského soudu vydaná jménem Rudolfa II. a datovaná k poslednímu květnu roku 1588 byla sporným stranám před městskou radou v Bohdanči přečtena 28. června.⁴⁴⁾ Zajímavé je, že 29. října roku 1588 Jiřík prodal Mikulášovi zbývající gruntovní peníze na své bývalé usedlosti a získal tak právě 120 kop.

Přesto se ale Jiřík nehodlal s výsledkem svých letitých snah smířit a v roce 1589 se obrátil se žádostí o pomoc i na panovníka, tzn. požádal o revizi rozhodnutí apelačního soudu. Jiřík ve své žádosti opět zdůraznil svou tíživou sociální a finanční situaci, „*poněvadž sám nemám k komu jinému jsouce starý s manželkou svou a utrativší, kde sem co měl, utéci než k Pánu Bohu a Vaší Císařské Milosti*“. Opět zdůraznil rozdíl 120 kop v původně uzavřené dohodě a v kupní ceně usedlosti schválené hejtmanem. Zároveň upozornil na existenci vybavení usedlosti nad povinný rámec, který si nový majitel přivlastnil. Výčet byl v této suplice podrobnější než dříve a čítal kromě chmelu a 12 korců prosa také jablka, hrušky, vlašské

42) SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 41r, v; NA Praha, SM, B 144/10.

43) NA Praha, Apelační soud, kn. č. 122, fol. 131r. Podrobněji RŮŽIČKOVÁ, Renáta – SIGLOVÁ, Tereza: *Apelační soud a odvolání proti rozhodnutím nižších soudů pardubického panství* (Případy řešené v civilním soudním řízení v 16.–18. století), Sborník prací východočeských archivů 13, 2009, s. 13–130, s. 28, 83; „... Jiřík Rožec... ohlášení učinil... odvolání chce vzíti a břehe k vrchnímu právu a nemaje důkladných peněz co k apelaci složit pro nemožnost svou, že se chce k Jich Milostem radám zřízeným nad apelacemi utéci a žádati, aby táž apelací propuštěna od tohoto práva k vrchnímu vydána a odeslána byla... od Jich Milostí rad nad apelacemi k tomuto právu jistě poručení, aby toho užil, přinesl ... (1587, 27.7.)“, SOKA Pce, AM Bohdaneč, kn. č. 53, 41r.v. Odvolání bylo od městského soudu odesláno a apelační soud nakonec potvrdil rozhodnutí městského soudu. Je přitom zajímavé, že ačkoliv byla některá odvolání rozhodnuta velmi rychle, v tomto případě mezi vynesemím nálezu a rozhodnutím apelačního soudu uplynulo více než 10 měsíců,

44) SOKA Pardubice, AM Bohdaneč, kn. č. 53, fol. 41v.

ořechy. Rožec zmínil průběh prodeje usedlosti, během něhož mu měl Haltýřník v přítomnosti představitelů městské samosprávy slíbit, že „*cožkoliv se mnou smluví, že to chce splnit*“. Rožec s ním měl jít poté do svého domu „*okazujíc mu, co bylo dobrého i zlého*“. K prodeji měl být dotlačen rychtářem a primasem a hlavně proto, „*abych zas do vězení šel, čehož se obávaje naseděvše se prve dostí*“. Za dodržení uzavřené dohody se měl na místě zaručit primas, rychtář a další úřední osoby.

Vzhledem k další suplice Rožce se měl k případu Jiříka vyjádřit také hejtman. Z popisu listu zasláního komorním úředníkům se toho bohužel příliš o samotném prodeji nedovídáme. Je z něj ale snad hlavně znát únava z neustálých stížností Jiříka adresovaných komoře a z délky sporu. Hejtman Jiříka označil za „*nezbedného starého člověka*“ a zároveň zmínil, že se jej několik let před prodejem gruntu snažil přesvědčit k řádnému hospodaření na usedlosti.⁴⁵⁾ Také připomněl, že bylo Rožcovi dáno komorními úředníky příliš mnoho prostoru a že komora konšelům a purkmistru nařídila, aby byl spor projednán a aby měl poražený možnost se odvolat k apelačnímu soudu.⁴⁶⁾ Hejtman zaslal opis zápisu o prodeji gruntu z purkrechtní knihy a také si postěžoval na neustálé osočování ze strany Rožce a jeho neustávající stížnosti.⁴⁷⁾

Od této chvíle se projednávání celé věci stále více natahovalo, což může souviset se snahou donutit sporné strany, aby se mezi sebou přece jen dohodly. Souvislost to má zřejmě také se změnou na postu hejtmána, na

45) „*mnoho let pořád folky činil, zdali by ten grunt, kterejž jest tak prodal, zdržeti a tu živnost jmíti mohl, až již ten grunt do konce spustil, že jináč nikoli bejti nemohlo, než aby prodal... však aby aspoň jednoc na místě JMC od vašich milostí srozuměno bejti mohlo, jakěj jest to nezbednej starej člověk*“, NA Praha, SM, B 144/10

46) „*Vášich Milostí ku paměti přivozuji, když jest ted' před několika léty také na to tuze nastupoval a mně od vašich milostí poručení přinášel, na která sem Vašich milostem vždycky správy své dával, že v tom jak Jeho milost císařskou tak také i Vaše Milostí zbytečně a daremně zaneprázdňující, ale tomu pro jeho nezbednost místa jste dávatí neráčili, nýbrž purkmistru a konšelům městečka Bohdanče ráčili ste psaní učinit a jim o tom poroučeti, aby téhož Jiříka Rožce ku právu svému s Mikulášem Haltýřníkem sročili...*“, tamtéž.

47) „*jest v pravdě lítostivá věc, že se takovej nezbednej člověk k JMC s takovejmi neúvodnejmi věcmi utikati smí a protož VM za to prosím, že tu věc v bedlivé uvážení vzíti a mně před takovejmi nevážnejm člověkem, an sem já jemu, jak živ neublížil, laskavě opatřiti ráčíte i také skrz to strestati, aby JMC vaše milostí na potomní čas dále nezaneprázdňoval, čehož sem všeho před Vašemi milostí k odpovědi s odepsáním zase suplikací jeho tejna učiniti nechtěl a o tom se vašich milostem od Pána Boha dobře a šťastně jmíti vinšují (1589, 1.7.)*“, tamtéž.

němž Jiříka Adlspacha z Damsdorfu vystřídal od 24. března 1591 Václav Chotek z Chotkova a na Všetatech.⁴⁸⁾ Podle listu z 2. září 1591 zaslaného z české komory se hejtmanu Václavu Chotkovi nařizovalo, aby se ještě jednou „na všecko vyptal“ a podal zprávu úředníkům české komory.⁴⁹⁾

Podle rozhodnutí české komory se měl případem zabývat hejtman, který si obě strany předvolal a zprostředkoval mezi nimi dohodu. V roce 1594 byla městská rada v Bohdanči hejtmanem informována, že Mikuláš přistoupil na symbolické finanční vyrovnání s Rožcem a poskytl mu 1 kopu grošů v hotovosti a půl korce žita. Pokud by se Rožec znovu domáhal něčeho dalšího, měl být „ku příkladu jiným... trestán“.⁵⁰⁾

* * *

Jiřík Rožec byl schopen zahájit soudní řízení snad i přes odpor místních autorit, tzn. městské rady a hejtmana, a to tím, že je ihned na počátku obešel a obrátil se přímo na úředníky české komory. Tato možnost dokládá větší prostor pro jednání poddaných komorních panství, jejichž majitel – panovník – byl na panství trvale nepřítomen a své majetky spravoval prostřednictvím české komory sídlící v Praze a vrchnostenských úředníků na panství. Jiřík se musel sám a také prostřednictvím svého právního zástupce dobře orientovat v soudním systému a v možnostech, kterých mohl v rámci něj použít. Dá se říci, že Jiřík využil všech dostupných prostředků, jak rozhodnutí městského soudu zvrátit. Odvolal se k apelačnímu soudu, a pak opakovaně žádal o napravení rozhodnutí českou komorou, resp. panovníka. Zajímavé je také to, že se Rožec mohl k apelačnímu soudu odvolat i bez zaplacení povinného poplatku. Apelační soud tak chtěl dát šanci na „spravedlivý proces“ i nemajetnému člověku a držet se zásady, že si mají být lidé alespoň na stejné společenské úrovni před zákonem rovni.

Hejtmanem a snad i členy městské rady byl Rožec dlouhodobě vnímán jako „potíživista“ a jeho věci se příliš zabývat nechtěli. Oproti tomu česká komora byla pro prošetření celého případu. Ve sporu se kromě povinností poddaného vůči vlastní vrchnosti (dobře hospodařit, odvádět poplatky a také platit vejrunkové splátky) odráží i povinnost vrchnosti chránit své poddané před zvláštností vlastních úředníků spravujících její majetková práva

48) ŠIMEK: *Správa*, s. 147.

49) Nařízení vydané 2. 9. 1591 pro pardubického hejtmana v reakci na stížnost Jiříka Rožce na Mikuláše Haltyřníka, „*jemuž jest dům svůj prodati musil strany nějakých peněz*“, NA Praha, SM, B 144/10.

50) SOKA Pce, AM Bohdaneč, kt. 1, inv. č. 390 (1594, 9.7.).

daleko od jejího sídla. Snad proto byl dán Jiříkovi poměrně značný prostor pro sebeobranu ve formě opakujících se žádostí o podporu, a také v projednávání dané věci komorními úředníky, kteří od hejtmána a dalších zainteresovaných osob požadovali její vysvětlení a prošetření. Snaha úředníků české komory umožnit Jiříkovi soudní jednání souvisela s kontrolními mechanismy práce vlastního úřednického aparátu na úrovni panství. V zahájení projednávání sporu se tak snad mohla odrazit i nedůvěra k úředníku na panství – hejtmanovi. Tato snaha neustala ani po výměně na postu hejtmána, kdy byl nový hejtman žádán znovu o prošetření sporné věci.

Ve sporu se projevuje i to, že poddaní měli jasnou představu o možném zisku, který jim může prodej nemovitosti přinést. Je zřejmé, že na panství tato představa narážela na snahu vrchnosti regulovat ceny prodávaných poddanských nemovitostí, mezi něž se řadily také usedlosti a nemovitosti v poddanských městečkách na panství, které ležely na dědičně propachtované vrchnostenské půdě. Vrchnostenští úředníci zřejmě usilovali o prodej nemovitostí za odhadní ceny. Chtěli tak snad zabránit spekulativním obchodům s nemovitostmi a tomu, aby se nedostali kupci příliš drahých usedlostí do problémů při jejich splácení. Narušení koloběhu splátek mohlo ohrozit další poddané splácející své grunty a platící další dávky, a to v důsledku mohlo vést ke špatnému hospodaření majitelů usedlostí a příjmovým ztrátám vrchnosti.

Do Miesty Dobšancze / 131
Zápis o vyřízení odvolání Jiříka Rožce k apelačnímu soudu z 30. května 1588
(Národní archiv Praha, Apelační soud, kn. č. 122, fol. 131r)

THE DISPUTE OF THE DEBTOR JIŘÍK ROŽEC FROM BOHDANEČ AND MIKULÁŠ HALTÝŘNÍK ABOUT THE VALIDITY OF THE SALE OF A HOMESTEAD (1584–1594)

The article explores the long-standing dispute which was going on in since 1548 in the town of Bohdaneč between Jiřík Rožec and Mikuláš Haltýřník. It concerned a forced sale of the homestead of the indebted Jiřík Rožec and mostly the determination of its price. The author concentrates on the circumstances of the enforced transaction, its causes and the roles that were played in this sale by the byer, the City Counsel, and also the marshal. She notices the manner in which the amount of the bying price is established for the homestead and the different points of view in this matter by Rožec and the Mayor. She brings to our attention the options of defense that were given to a tributary in the subordinated estate by the contemporary court system, but also in the difficult relationships on the level of the owner of the estate, represented by the Czech Chamber - the noble officer (marshal)- the tributary, that were connected with the control mechanisms of managing the estate and its tributaries.